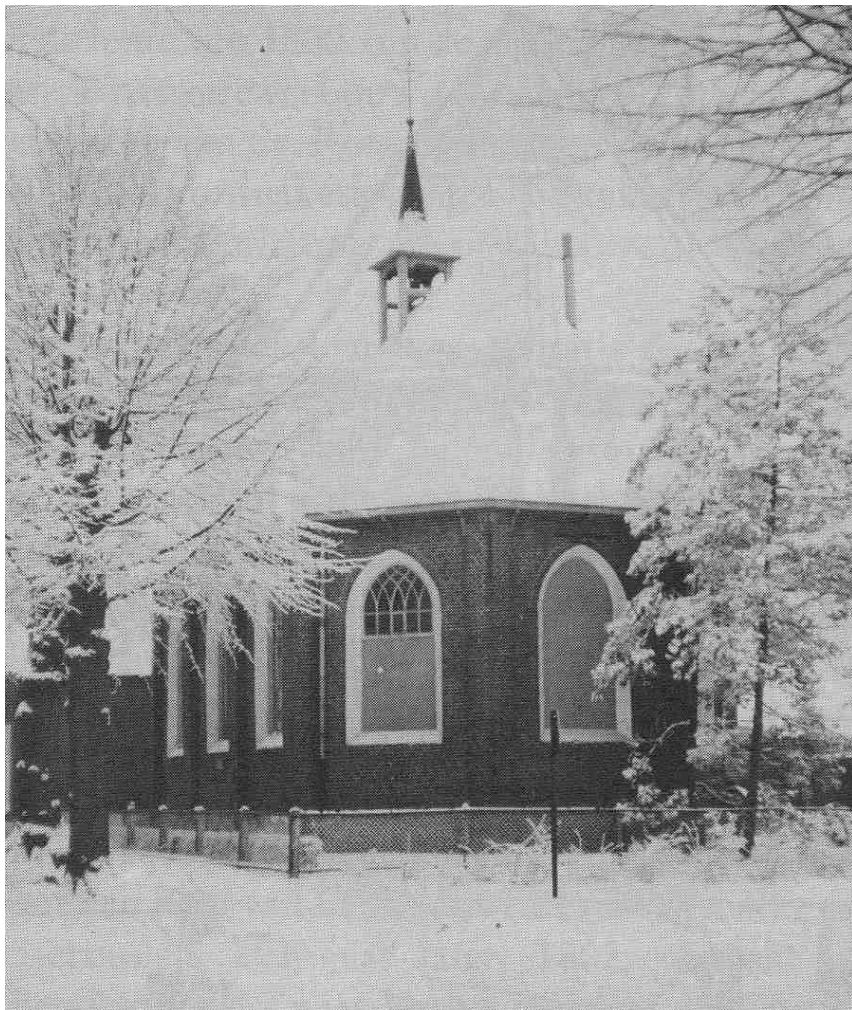
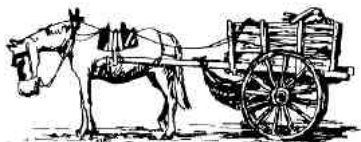

De Rosdoek

De Rosdoek 130 · Juni 2009

Heemkundige Studiekring “De Acht Zaligheden”

De boeken die besproken worden in
de boekenplank zijn verkrijgbaar bij

De Boekenlegger

Ook voor uw buitenlandse bestellingen bent u
bij ons van harte welkom

Nieuwstraat 28A 5521 CC Eersel
Tel.: 0497-512551 Fax.: 0497-513179
www.de-boekenlegger.nl info@de-boekenlegger.nl

Zorgcentrum Merefelt

*Voor al uw thuiszorg en
hulp in de huishouding,
bel Zorgcentrum Merefelt !*

*Zorgcentrum Merefelt maakt deel uit van de
Regionale Stichting Zorgcentra de Kempen
Bezoekadres: Parklaan 2, 5504 GB Veldhoven
Mooier Merefelt rekeningnummer Rabobank West*

*www.rszk.nl
Tel.: 040-253 50 40
1345 79 445.*

Afbeelding voorzijde: Het protestants kerkje aan de Markt in Eersel.

De Rosdoek 130

Juni 2009

De Koningin eert ‘onze’ Kees!

Harrie Grielen 4

Dominee in Eersel

Christ Thijssen 5

Hoe groen was Eersel in 1832?

Harrie Grielen 11

De steenfabrikage in Zeelst

Hans van Helmont / Piet Vermeulen 16

Van de boekenplank

Kees Cornelissen / Jan Bressers 30

De Rosdoek is een uitgave van

Heemkundige Studiekring “De Acht Zaligheden”.

Verschijnt 4 x per jaar. Volgende nummer in september 2009.

ISSN 1384-086X

Redactie:

Th. van der Aalst, Hapert, 0497 - 381671

H. Backbier, Vessem, 0497 - 591451

K. Cornelissen, Eersel, 0497 - 512208

H. Grielen, Eersel, 0497 - 512897

A. Kockx, Veldhoven, 040 - 2531596

P. Vermeulen, Veldhoven, 040 - 2531817

E-mailadres redactie: p.vermeulen40@chello.nl

Secretaris: P. Hooijmaijers, 0497 - 515144, E-mail: p.hooijmaijers@planet.nl

Website: www.hskdeachtzaligheden.nl

DE KONINGIN EERT ‘ONZE’ KEES!

Zaterdag 28 maart. Een gezellige drukte in het Streekmuseum.
Opening van een expositie van schilderijen van Tineke Teunis. Inderdaad:
de vrouw van . . . onze voorzitter.

Kees Cornelissen leidt met een passend woord heel vaardig die
tentoonstelling in. Nog niet vermoedend hoe hij – nauwelijks een half uur
later – volslagen verrast zal worden. Eveneens met een passend woord, nu
bedoeld alleen voor hém, bij de koninklijke waardering die hij ontvangt.

Kees – “onze Kees” - is benoemd tot Lid in de Orde van Oranje-Nassau.
Wie hem kent, verbaast die onderscheiding allerminst. Actief en betrokken
zich inzettend voor alles wat hij van belang vindt en waar hij dan ook voor
staat. En dat is veel! Niet alleen bestuurlijk werk past bij Kees, maar ook
het ‘handwerk’ gaat hem goed af. Zo kennen wij hem: als onze “chef-
redacteur” die bekwaam De Rosdoek stuurt, maar ook zelf schrijft wanneer
dat nodig is. Aandacht voor zorgvuldig taalgebruik is daarbij altijd zijn
leidraad.

Kees, niet alleen namens onze redactie, maar zeker ook uit naam van alle
lezers van onze Rosdoek wensen we je van harte geluk met het voor jou zo
onverwachte, maar voor ons zeer verdiende koninklijke lint!

Harrie Grielen

*Foto:
Jessica
Baro*

Burgemeester Anja Thijs, Kees en Miep Cornelissen.

DOMINEE IN EERSEL

In het laatste dikke boek over de geschiedenis van Eersel, Duizel en Steensel (Drie Zaligheden, Hapert 1989) staat een lijst van de pastoors, maar niet van de predikanten. Toen ik ernaar vroeg, bij een bezichtiging van het kerkje aan de Markt enkele jaren geleden, kreeg ik bijgaande lijst.

Ik heb niet "Van Alphen's kerkelijk handboek, tevens compleet predikantenboek" (Gouda 1949) geraadpleegd. Ik maak er enkele kanttekeningen bij, maar laat verder historisch onderzoek van dit onderbelichte onderwerp aan anderen over.

De eerste periode

De eerste predikant in Eersel kwam in 1649. Dit is na de vrede van Munster, die een einde maakte aan de Tachtigjarige Oorlog. In 1629 had Frederik Hendrik, kapitein-generaal van de Unie van Utrecht, Den Bosch veroverd en daarmee de hele Meierij. Althans, dat dacht men aanvankelijk. Het bleef betwist gebied. Tot 1648. Toen vluchtten vele roomse priesters, werd de katholieke eredienst verboden en werden kerken en kerkelijke goederen ter beschikking gesteld aan de predikanten.

De tweede predikant in Eersel, Bernardus Waterbeeck, trof vanaf 1654 een vijandige omgeving aan. In 1657 bijvoorbeeld werd een brandende lont op het rieten dak van de pastorie in Duizel gegoid. Hij kreeg geen bewaking van de plaatselijke overheid, toen in de streek gevaar dreigde van een plunderende bende. Men wilde dit niet doen "voor den predicant ofte die van de religie." Het huis van de predikant werd in 1669 werkelijk leeggeroofd door een bende, terwijl een overvaller de familie met het mes op de keel in bedwang hield. (Drie Zaligheden, p.129-139)

Rond 1650 waren in Eersel niet meer dan dertig protestanten. Toch een predikant. Het was niet alleen hier mogelijk. Voor een verklaring moeten we terug naar de Middeleeuwen. De kerkelijke overheid waakte bij de oprichting van parochies er voor, dat de pastoor voldoende inkomsten had om te leven, bijvoorbeeld een hoeve. In de loop van de tijd is het kerkelijk bezit uitgebreid, vooral door

schenking van grond of “ten eeuwige dage” jaarlijks een hoeveelheid rogge uit een bepaalde akker. Men schonk vaak op condities, bijvoorbeeld: “Daervoer sal men hem en syn ouders noemen opten preeckstoel des sondachs ende singhen misse van requiem opten dach sijns jaergetijts”.

In het begin van de 16^e eeuw zuchtten vele mensen onder de lasten van hun vrome voorouders. De inkomsten van een parochiekerk waren vaak zo groot, dat de pastoor vervangers kon inhuren en zelf elders verbleef. Kijk in de lijst van pastoors van Eersel tussen 1382 en 1590 en constateer dat ze bijna allemaal de bediening van de parochie aan één of twee andere priesters overlieten. (Drie Zaligheden, blz. 158-161). Vanzelfsprekend kon ook de predikant leven van het kerkelijk bezit dat hem in 1649 werd toegewezen.

Omwenteling en gevolgen

De katholieken van Eersel gingen na 1650 naar de “heikerk” in Luyksgestel, dat toen tot het prinsbisdom Luik behoorde. Na een oorlog tussen de Republiek en Frankrijk wist koning Lodewijk XIV bij de vrede van Nijmegen (1678) verzachting van de strenge wetten tegen de katholieken te bewerkstelligen. Tegen betaling mochten zij schuilkerken in schuren inrichten. In Eersel gebeurde dit op het terrein van het huidige gemeentehuis. Overigens bleef het kerkhof meestal voor alle inwoners in gebruik. Na de dood was er geen verschil tussen katholieken en protestanten. Pastoor De Pauw werd in 1734 zelfs in het portaal van de oude kerk begraven.

Aan de bevoorrechting van de hervormden kwam een einde door de Bataafse omwenteling van 1795, na de intocht van de Franse revolutionaire troepen. In 1798 werd de scheiding van kerk en staat doorgevoerd en de gelijkstelling van alle godsdiensten afgekondigd. De kerkgebouwen zouden komen aan de groep met de meeste leden. In Eersel waren toen 814 katholieken en 27 protestanten, in Duizel en Steensel 556 tegen 7. In 1799 werd de kerk aan de katholieken overgedragen, maar pas in 1812, na een grondige restauratie, in gebruik genomen. De hervormden hielden vanaf 1799 hun kerkdiensten in de pastorie. In 1806 werd hun een kerk toegezegd. Hiervoor werd in 1812 de eerste steen gelegd.

In de westzijde van de kerk is een gedenksteen opgenomen.

In 1813 werd het kerkje aan de Markt ingewijd met de woorden: "Hoe lieflijk zijn Uwe woningen o Heere der Heerscharen" (Psalm 84, vers 2).

In 1815 kwamen de kleine hervormde gemeenten in gevaar. Er werden toen 50 leden vereist om een eigen predikant te kunnen beroepen, althans om – simpel gezegd – het rijkssalaris voor de predikant te krijgen. In 1818 gingen Eersel en Hoogeloon daarom één kerkelijke gemeente vormen; Eersel vanouds met Steensel en Duizel, Hoogeloon met Casteren, Vessem en Knegsel. J.H.Kuhnen, vanaf 1801 predikant in Hoogeloon, werd in 1818 ook predikant in Eersel. Om het voortbestaan van de kleine hervormde gemeenten in het zuiden van het land te waarborgen, werd in 1822 de "Protestant-sche Maatschappij ter bevordering van Welstand" opgericht. In Brabant werd grond gekocht, werden huizen en boerderijen gebouwd, in Eersel aan de Oude Postelseweg, bijvoorbeeld de nrs. 3 en 28 (W. de Vries, 150 Jaar Welstand, Tilburg 1972).

“Verzuiling” en toenadering

De organisatie van de politiek en het gemeenschapsleven in Nederland leidde vanaf het einde van de negentiende eeuw tot vier “zuilen”, subculturen waarin men van de wieg tot het graf bijna geheel omgeven en beschermd was door eigen organisaties en instellingen: protestantse, katholieke, liberale of socialistische. Vooral de katholieke zuil was sterk georganiseerd en werd geleid door priesters en religieuzen. Het heeft op lokaal niveau ook een tijdlang de afstand tussen katholieken en protestanten vergroot. In Eersel startte bijvoorbeeld naast de openbare school (voor jongens en meisjes) in 1904 een meisjesschool aan de Dijk o.l.v. de zusters van Schijndel en in 1928 een katholieke jongensschool aan de Postakkers.

Pas geleidelijk zijn na 1960 de scherpe kanten in de onderlinge contacten afgesleten. Misschien door de toegenomen mobiliteit van de mensen, de welvaartsspreiding, de grotere geestelijke beweeglijkheid en andere factoren (vgl. I.Schöffers in: Vaderlands verleden in veelvoud, Den Haag 1975, blz.602-644). In Eersel heeft zeker de grote instroom van nieuwe mensen invloed gehad. Ook hier is, vooral in de laatste 25 jaar, toenadering tussen de kerken merkbaar, bijvoorbeeld door de Interkerkelijke Diaconiegroep die hulp biedt aan Telechia of in de oecumenische Taizé-vieringen.

Lijst van predikanten in Eersel

Verklaring van tekens en woorden in de lijst.

> vorige standplaats of functie

< emeritaat / overleden / vertrek naar

emeritaat: ambtsbeëindiging door het bereiken van de leeftijdsgrens

proponent: theoloog die tenminste de graad van kandidaat heeft en na een kerkelijk examen beroepbaar is als predikant

Eerste periode

1649-1654	J.Grevenstein	> Ens-Emmeloord	< West-Terschelling
1654-1692	B.Waterbeek	> Bakel	< overleden
1693-1716	T.Neomagus	> Bergeijk	< overleden
1716-1748	W.Pijpers	> Valkenswaard	< overleden

1749-1791	J..Ross	> Lommel	< overleden
1792-1802	T.Ross	> Leende	< Veghel
1802-1817	J.Raucamp	> Someren	< overleden

Eersel - Hoogeloop samen één gemeente

1818-1821	J.H.Kuhnen	> Hoogeloop/Stevenswaard	< overleden
1821-1823	vacant		
1823-1842	J.Spaan	> Piershill	< overleden
1843-1865	J.Leyds	> Babyloniënbroek	< emeritaat
1866-1872	A.Carlier	> proponent	< Someren
1872-1874	vacant		
1874-1878	W.v.Beusekom	> Vinkeveen	< emeritaat
1879-1881	H.Rietveld-Creyghton	> Beekbergen	< emeritaat
1881-1884	vacant		
1884-1886	W.v.Doorne	> Bussum	< St.Michielsgestel
1886-1889	A.Lagerwey	> Helenaveen	< Scherpenisse
1889-1906	vacant		
1906-1908	J.Kalshoven	> proponent	< Kootwijkerbroek
1909-1912	J.Siemelink	> proponent	< Melis en Mariënkerke
1913-1916	A.Hoogenraad	> proponent	< emeritaat
1917-1921	S.Kalma	> Maassluis	< emeritaat
1922-1927	J.Israel	> Asten	< emeritaat
1927-1936	H.Meeuwenberg	> onbekend	< emeritaat
1937-1942	R.v.d.Mast	> proponent	< Blaricum
1942-1946	J.Hoekstra	> proponent	< Oppenhuizen
1946-1951	D.Monshouwer	> proponent	< Brunsum
1951-1955	vacant		

Bijstand in het pastoraat

1955-1958	H.Dijkmeester	> Den Haag	< overleden
1958-1961	J.Botma	> vicariaat	< Zoutkamp
1961-1967	J.Homan	> onbekend	< emeritaat
1968-1970	T.Aris	> Eindhoven	< Gent
1971-1974	J.Gerritsen	> onbekend	< Doorwerth em.
1974-1979	J.de Bie	> student	< Garrelswaer
1979-1980	F.Roosjen	> legerpred.em.	< emeritaat

Predikantsplaats weer als vóór 1955

1981-1986	dra.J.Bilstra	> Amsterdam	< Beilerood
1987-1994	C.van Veelen	> Biggekerke	< Gaasperdam
1995-1997	dra.A.Corbijn	> Rossum	< Australië
1997-1998	vacant		
1998-2008	dra.M.J.Kreeft	> Drumpt	< Eindhoven

*Foto en
pentekening
van het
protestants
kerkje aan
de Markt in
Eersel.*

Eersel, maart 2009 Christ Thijssen

HOE GROEN WAS EERSEL IN 1832?

Enkele jaren geleden lag er in onze kring een plan om de kadastrale gegevens van 1832 te verzamelen, te bewerken en die in een of andere vorm dan ook uit te geven. Geen geringe opgave. Helaas is het project toen niet van de grond gekomen. Nóg niet misschien, want de belangstelling ervoor is er nog steeds, zeker van de zijde van het bestuur. Basisgegevens en een (voorlopig) werkplan zijn er wel, maar de benodigde werkkraft ontbreekt. Tot nu toe. Maar wie weet wat er nog kan . . .

Bij de achtergrondinformatie die we voor “Eersel 1832” al beschikbaar hebben, hoort een publicatie over bossen en bouseigendom die hier nog geen aandacht heeft gehad. Waarom juist Eersel is onderzocht, is niet vermeld, maar er is wel uit te lezen hoe groen ons dorp ruim 175 jaar geleden was.

Een stap in de tijd

De kadastrale gemeente Eersel – Duizel en Steensel hoorden er nog niet bij – was bij de opmeting in 1832 verdeeld in zes secties, die nog heel herkenbaar zijn: de Hees (A), Schadewijk (B), Stokkelen (C), Boksheide (D), de Dijken (E) en Eersel (F). De laatste heet ook wel “Dorp”. De oppervlakte van de toenmalige gemeente bedroeg bijna 2184 ha. Daarvan was bijna 175 ha – net iets meer dan 8% - bos. Omdat “bos” een wat ruim begrip is, is er nog een onderverdeling in drieën gemaakt: 1. hakhout, 2. opgaande bomen en 3. dennenbos. Voor elk van deze drie categorieën waren er in 1832 “klassen”. Die werden weer onderverdeeld van 1 t/m 3. Daarmee hingen – uiteraard! – de belastingtarieven samen. Er is echt niets nieuws onder de zon! Ruim 70% bestond uit dennenbos, iets meer dan een kwart was hakhout. Voor opgaand geboomte blijft er dan nog geen 3% over. De dennenbossen zullen – naast de algemeen gebruikelijke turf – mogelijk nog voor enige (aanvulling van) brandstof voor de haard hebben gezorgd.

Het hakhout zal voornamelijk voor ‘gerief’ zijn geweest. Dat is het hout dat de boer gebruikte in en voor zijn bedrijf, van schopsteel tot weipaal. De volgende tabel laat de verdeling nog eens zien.

Categorie	Oppervlakte (ha)	in % van het totale bos	in % van de totale opp.	gelegen in de secties A B C D E F
Hakhout	45,2311	25,87	2,07	A B C D E F
Opg. Bomen	4,8734	2,79	0,22	A B C D E F
Dennenbos	124,7226	71,34	5,71	A B C D E F
Totaal	174,8271	100,00	8,01	

Categorie	oppervlakte (ha)	aantal percelen	aantal eigenaren	aantal gebruikers met rvo	klassen en tarieven (fl)
					1 2 3
Hakhout	45,2311	126	80	1	10,- 6,- 2,-
Opg. bomen	4,8734	29	7	5	10,- 2,-
Dennenbos	124,7226	68	68	49	8,- 4,- 2,-
Totaal	174,8271	223	109	51	

Sectie	naam	oppervlakte totaal (ha)	oppervlakte bos (ha)	percentage (%)
	A de Hees	278,7078	21,7172	7,79
	B Schadewijk	253,5181	8,1542	3,22
	C Stokkelen	367,0929	47,8600	13,04
	D Boksheide	747,2353	72,0550	9,64
	E de Dijken	403,7646	23,6474	5,86
	F Eersel	133,6458	1,3933	1,04
	Totaal	2183,9645	174,8271	8,01

Stokkelen heeft procentsgewijs het meeste bos, gevolgd door Boksheide en de Hees. “Bos” betekent hier dus alle drie de onderdelen. [Opm. bij de tabel: de afkorting “rvo” komt een aantal malen voor en betekent “recht van opstal”, een detaillering die er in deze bijdrage verder niet toe doet].

Klein en van matige kwaliteit

In alle secties gaat het om kleine tot zeer kleine perceeltjes, met name bij het hakhout. Ook de kwaliteit wordt laag geschat. Alleen in

Stokkelen, Boksheide en de Dijken komen een paar stukken grond voor die ‘klasse 1’ zijn, het overgrote deel is echter klasse 2 en 3. Dennenbos is er in alle secties, met vergelijkbare verdeling als bij het hakhout: weinig klasse 1, veel 2 en 3. Dennenbossen zijn nu eenmaal arme grond bossen. De secties C – Stokkelen – en D – Boksheide – zijn in 1832 het rijkst aan bosgebied met resp. ruim een kwart en bijna de helft van hun oppervlakte aan bos.

Verdeling gegevens Dennenbos over de secties en de klassen

<i>sectie</i>	<i>aantal perc.</i>	<i>aantal eigen.</i>	<i>oppervlakte (ha)</i>	<i>perc. (%)</i>
A	29	20	15,6000	12,51
B	12	10	3,3900	2,72
C	46	23	34,2993	27,50
D	121	57	57,4603	46,07
E	53	30	13,8412	11,10
F	2	1	0,1318	0,11
<i>Totaal</i>	263	68	124,7226	100,00

Verdeling oppervlakte Dennenbos over de klassen

<i>sectie</i>	<i>klasse 1</i>	<i>perc. %</i>	<i>klasse 2</i>	<i>perc. %</i>	<i>klasse 3</i>	<i>perc. %</i>
A			5,2900	4,24	10,3100	8,27
B			1,2760	1,02	2,1140	1,69
C	2,6650	2,14	14,0275	11,25	17,6068	14,12
D	4,0630	3,26	23,5442	18,88	29,8531	23,94
E	0,4470	0,36	7,0103	5,62	6,3839	5,12
F			0,1318	0,11		
<i>Totaal</i>	7,1750	5,75	51,2798	41,12	66,2678	53,13

De opgaande bomen staan voor 50% in Stokkelen en verder op Schadewijk en de Dijken, elk voor ongeveer 20%. Voor de rest van het dorp is er niet veel overgebleven. Stokkelen, en in mindere mate Schadewijk, Boksheide en de Dijken, zijn toen dus waarschijnlijk de groenste gedeelten van Eersel geweest.

Veel kleine eigenaren

Het rapport vermeldt ook de eigenaren. Het zijn er in totaal 115. Ze bezitten gemiddeld 2 á 3 stukjes grond, bijna altijd minder dan 1 ha. en waarschijnlijk vaak erg verspreid liggend in verschillende secties.

Een pentekening waarop een bos te zien is in de 18^e eeuw.

De enige die in álle secties van A t/m F bezittingen heeft, is de Gemeente van Eersel. Het zijn 142 percelen met in totaal een oppervlakte van ruim 42 ha. Op een totaal van ruim 174 ha is dat bijna een kwart. Adriaan Pieter Spoor heeft meer dan 24 ha, maar liefst over 22 percelen verdeeld. Ze liggen allemaal op Stokkelen. Het gilde van St.Catharina en Barbara heeft drie stukken, die samen bijna 8,5 ha groot zijn. Catharina en Barbara heet in Eersel tot op de

dag van vandaag dan ook het grote of “rijke guld”. Het kleine of “erreme guld” is - daarmee vergeleken - ook echt ‘errem’: ca.0,9 ha. Van niet veel later (1844) zijn er belastinggegevens naast te leggen. Jan van Moll, tapper en bouwman (=boer) betaalt dan het meest: fl.70,53. Hij wordt gevolgd door Jan de Kort, alleen bouwman, met fl.50,21. Nummer drie is Augustinus Hoebens die zowel boer, als tapper en bierbrouwer is. Hij is aan belasting fl.48,31 verschuldigd. Zijn brouwerij stond aan de Markt, ongeveer ter hoogte van het vroegere gemeentehuis.

Van Moll hoort met zijn ruim 3,5 ha (over 9 percelen!) wel tot de beteren, maar niet bij de top van landeigenaren. De twee anderen hebben in 1832 nog geen geregistreerd grondbezit.

Besluit

Uit eerder onderzoek is bekend, dat de Kempische dorpen zeker tot het midden van de 19de eeuw temidden van uitgestrekte heidevelden lagen. De betrekkelijk geringe oppervlakte aan bos in 1832 is dus niet zo vreemd.

In de ruim 175 jaar die sindsdien zijn verlopen heeft uiteraard de tijd – en dus ook de ontwikkeling – niet stil gestaan. Zouden opkomend toerisme, meer vrije tijd en modern bos- en natuurbeheer ertoe bij hebben gedragen, dat er in Eersel anno 2009 (veel?) méér dan 8% aan bos beschikbaar is dan toen? Exacte informatie daarover is niet voorhanden, maar met wat puzzel- en rekenwerk van de afdeling Ruimtelijk Beheer van de gemeente Eersel is toch wel vast te stellen, dat het bosareaal intussen ongeveer verdubbeld is.

Eersel april 2009, *Harrie Grielen*

DE STEENFABRIKAGE IN ZEELST

Tot in de negentiende eeuw worden slechts weinig gebouwen opgetrokken in steen. Kerken, kapellen, pastorieën, scholen, raadhuisen en slechts enkele grote hoeven. In de grotere plaatsen enkele huizen van welgestelden.

Als er al met stenen gebouwd wordt dan moeten deze geproduceerd worden in de nabijheid van het op te richten gebouw in zogenaamde veldsteenovens, aangezien vervoer over grotere afstanden en over slechte wegen een te kostbare aangelegenheid is.

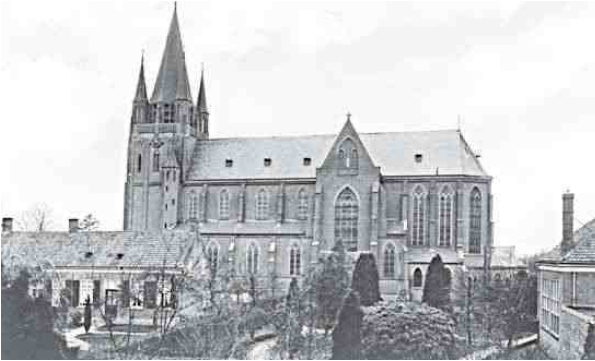
In de nabije omgeving van Zeelst (nu behorend bij de gemeente Veldhoven) zijn al in de 17^e en 18^e eeuw sporen van steenfabrikage te vinden. Uit de 18de eeuw kennen we uit de archieven enkele personen uit Zeelst die genoemd worden als metselaar, zoals Joannes Smulders en Francis Smulders. De laatste neemt in 1790 het metselwerk aan voor de nieuw te bouwen (schuur)kerk in Veldhoven voor de som van 90 gulden.

Voorbeeld van een veldoven.

Met de invoering van de Hinderwet wordt het verplicht vergunning aan te vragen voor de exploitatie van veldsteenovens. Over de periode 1882 tot en met 1899 zijn van Zeelst enkele tientallen aanvragen om een dergelijke vergunning bewaard gebleven. De ovens worden geplaatst op verschillende locaties in het dorp.

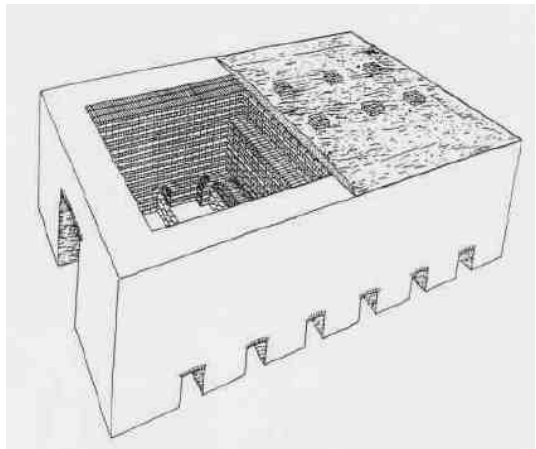
Tijdens de bouw van de nieuwe, nu nog bestaande, kerk van Zeelst (1871-1873) worden ongeveer 1 miljoen stenen geleverd door steenbakkers uit Zeelst. Ze komen uit veldsteenovens in de Heistraat, Biezenkuilen en Cobbeek.

De Willibrorduskerk uit Zeelst, gebouwd in 1873.

De veldsteenoven

Een veldsteenoven is meestal een langwerpig rechthoekig gebouw met dikke muren die de oveninhoud goed afsluit van de buitenlucht. De lange zijden zijn voorzien van openingen die aansluiten op de stookgangen, zodat het vuur gevoed kan worden. De korte zijden worden open gehouden om de oven te kunnen vullen en leeghalen.

Reconstructietekening van een veldoven. Met een afmeting van 20 bij 8 meter, waarin 50.000 stenen kunnen worden gebakken.

Voor het bakproces worden de bakstenen op hun zijde gestapeld op zogenaamde stapelgangen. Hiertussen worden de smalle stookgangen uitgespaard, aansluitend op de vuurmonden. Tenslotte wordt het geheel afgedekt met enkele lagen stenen, hoewel ook bekend is dat daarvoor alleen leem wordt gebruikt. Het bakproces neemt zo'n 8 weken in beslag voor het stapelen, stoken, afkoelen en leeghalen van de oven. Als brandstof wordt hout en turf gebruikt; gedurende de 19de eeuw steeds vaker steenkool.

De capaciteit van een veldsteenoven is 100.000 tot 300.000 stenen per jaar, bij een hoogte van 1,5 meter tot 2,5 meter. Overigens zijn ook andere vormen van veldsteenovens in gebruik geweest.

Tot ver in de 19e eeuw worden zo bakstenen gefabriceerd. Als de ovens stationair opgesteld worden is de stap naar de huidige steenfabrieken nog maar klein.

Jetses heeft zo'n 'fabriek' uit de overgangsfase vastgelegd voor 'n schoolplaat. Rechtsboven op de achtergrond wordt een oven gestapeld.

De “Steenkermis”

Dat het in werking stellen van een veldsteenoven gepaard gaat met de nodige feestelijkheden blijkt uit het volgende verhaal uit 1892 van de hand van Jacq. Cuijpers, hoofd van de lagere school in Zeelst, over de zogenaamde "Steenkermis" te Zeelst:

“Steenkermis.

Vele boeren in deze streken stoken jaarlijks een steenoven. De steenen, hier gebakken, heeten veldovensteen. Eene bijzondere handigheid vereischt het vormen der steenen uit het weldoorknede leem. De vormer staat dan ook hoog in aanzien bij 't personeel van den steenboer.

Als de laatste steen is uitgevormd, wordt deze versierd, op eene geïmproviseerde burrie gelegd en door vier meisjes, de afdraagsters, (meisjes die de gevormde steenen op den voor dat doel effen gemaakten grond 'de den' in rijen leggen), huiswaarts gedragen, terwijl het overige personeel zich tot een stoet samenvoegt. De versierde steen, bloemsteen genaamd, wordt bij den boer op den ruimen en hoogen schoorsteenmantel te pronk gesteld, waar hij 't heele jaar bewaard blijft. Den vormer wordt eene met gekleurde lintjes versierde pijp aangeboden en eindelijk schaart men zich aan den feestdisch, waarop rijstepap, de hoofdschotel, niet mag ontbreken; later wordt er bier of jenever rondgediend, terwijl de groote tabakszak van hand tot hand gaat om 'ns op te stoppen. Doch de eigenlijke pret der steenkermis heeft plaats na het inzetten van den oven. Bij dat inzetten vooral zijn vele handen noodig om de steenen, die onder de hal door de zonnehitte reeds eenige vastheid hebben verkregen, aan te brengen bij den inzetter, die met veel overleg en handigheid de steenen rangschikt, steenkool tusschen de lagen strooit en het geheel de noodige hechtheid en den vereischten vorm weet te geven. Voor dien dag heeft de steenboer de jongens en meisjes uit de buurt gevraagd om te komen inzetten. Is eindelijk de oven afgewerkt en onder luid gejubel bij de monden aangestookt, dan volgt eerst de ware pret in 't huis van den boer. Heeft dien dag de

jeneverflesch ter dege de ronde gedaan, nu worden de helpers gul onthaald op koffie met mik en pestelle. Eigenlijk moest, volgens traditioneel gebruik, rijstepap de hoofdschotel zijn, doch ook dit gebruik is, als zoovele andere, gemoderniseerd. Aan plezier, zang en gelach is er geen gebrek en hoe moede de beenen dien avond ook zijn van 't aanhoudend heen en weder loopen, de steenkermis vergoedt ruimschoots de geleden ongemakken en menig buurmeisje zou zich gekrenkt achten, als zij bij die gelegenheid niet gevraagd werd. Vele plechtigheden, zooals 't versieren van den laatst gevormden steen, het versieren der lange goudsche pijp, mogen in onbruik zijn geraakt, de pret van 't steenoven inzetten, de steenkermis, keert hier nog jaarlijks terug. (Tegenwoordig, zoo werd mij nog verhaald, is 't gebruikelijk, dat na 't afvormen, eenige steenen gelegd worden in den vorm van een kruis -dit heet een kruis slaan-. De vormer moet daarvóór gaan staan en eene pint jenever geven.)”

In de jaarverslagen van de gemeente Zeelst vanaf 1851 wordt het aantal steenbakkerijen vermeld en het aantal personen dat hierin werkzaam is. Dit aantal schommelt nogal, zeer waarschijnlijk zijn de tellingen niet altijd even nauwkeurig; grofweg kunnen we dit aantal schatten op 40 á 50 mensen. Op een bevolkingsaantal van 1.200 á 1.300 personen lijkt dit een fors aantal; we moeten echter bedenken dat hier sprake is van seizoenarbeid; veel boeren en boerenzonen hebben hierdoor wat extra inkomsten gedurende de rustige periode in de landbouw. Bovendien is mogelijk een aantal steenbakkers afkomstig geweest van dorpen in de omgeving.

Wat de extra inkomsten betreft: het jaarverslag over 1866 vermeldt dat het weekloon voor mannen boven de 16 jaar f.3,60 bedraagt en onder die leeftijd f.2,00. In 1871 wordt iets beter verdiend: respectievelijk f.3,90 en f.3,00. Overigens zien we een behoorlijke groei van het aantal werknemers vanaf 1888; mogelijk is dit een gevolg van de groeiende industrialisering van het nabijgelegen Eindhoven, met als gevolg een groeiende vraag naar stenen.

Steenfabriek “DE KORAAAL”

Briefhoofd uit 1929.

Eind 19de en begin 20ste eeuw worden in de directe omgeving van Zeelst de eerste steenfabrieken opgericht: in 1898 "De Heibloem" te Veldhoven; in 1905 "De Meierij" te Gestel (Blaarthem). Ook in Zeelst is de tijd rijp voor een dergelijke fabriek.

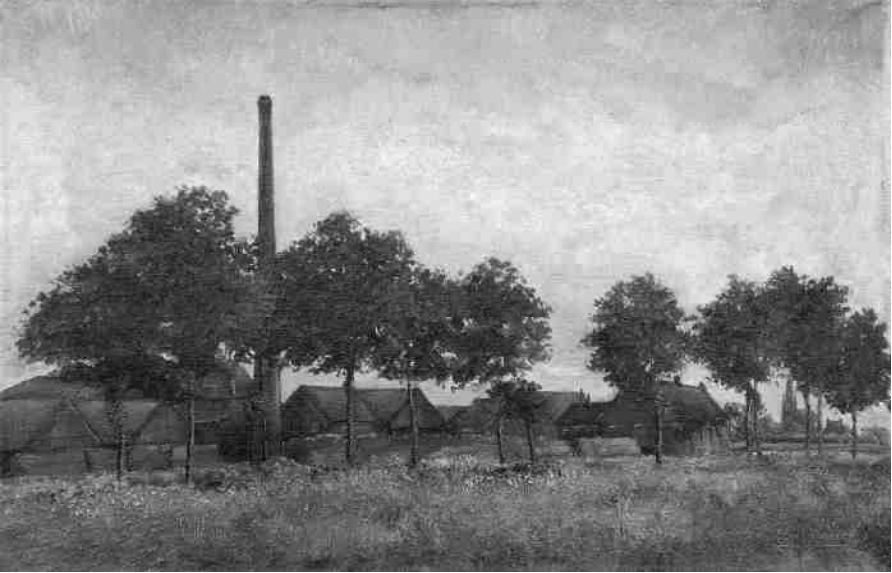
Van veldovens naar ringoven

Op 13 augustus 1904 meldt de Meierijsche Courant dat aan de heren Bijnen, Van Veldhoven en Dengen de bouw van een ringsteenoven te Zeelst is opgedragen, op te leveren per 1 januari 1905. De fabriek zal gebouwd worden aan de Blaarthemseweg, de verbindingsweg tussen Gestel en Zeelst. De aanbesteding voor het maken van 3 hallen vindt plaats op 3 oktober 1904.

De in de beginperiode geplaatste hallen.

Bij Koninklijk besluit van 22 september 1904 wordt goedkeuring verkregen voor het oprichten van een naamloze vennootschap. Op 21 oktober 1904 worden voor notaris Johannes Franciscus Henricus de Wit te Veldhoven de statuten vastgelegd van de N.V. "Nederlandsche Steenfabriek de Koraal" te Zeelst. Het startkapitaal bedraagt f.51.000,-.

Schilderij van De Koraal van de hand van Jan Louwers. Op de achtergrond helemaal rechts zien we nog de contouren van de Willibrorduskerk.

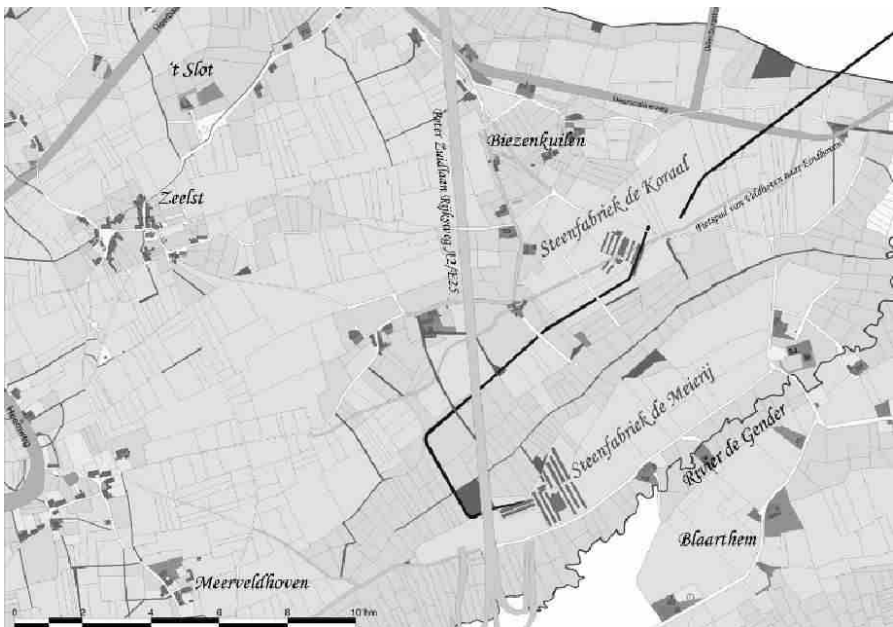
Op 11 februari 1905 meldt de Meierijsche Courant dat "de Koraal" binnen enige dagen de nodige machineriën zal ontvangen en dat reeds een groot aantal werklieden voor het aanstaande seizoen is aangenomen. Intussen is de benodigde Hinderwetvergunning door de gemeente Zeelst verleend.

In het eerste jaar van zijn bestaan vinden 52 mensen werk bij "De Koraal". Er worden bakstenen in verschillende formaten en kleurschakeringen geproduceerd, vooral veel Waalformaat stenen.

Al snel wordt samenwerking gezocht met andere bedrijven.
 Op 23 april 1907 wordt een Centraal Verkoopbureau opgericht waaraan wordt deelgenomen door de navolgende steenfabrieken:

- de Meierij te Blaarthem
- de Koraal te Zeelst
- de fabriek van de firma Bazelmans en Van Hapert te Woensel
- de Heibloem te Veldhoven
- de Vlijt te Zesgehuchten.

In 1910 verleent de gemeenteraad van Zeelst vergunning aan "De Koraal" voor de aanleg van een smalspoorlijn op de openbare weg tegenover de percelen van de fabriek, voor de aanvoer van klei.

Op de kaart is de locatie van de steenfabrieken de Koraal en de Meierij, geprojecteerd op een ingetekende kadastrale kaart, goed te zien. Met een zwarte streep is de spoorlijn aangegeven die liep van het afwateringskanaal in Eindhoven, via de Koraal naar de Meierij.

Dat de kwaliteit van de geproduceerde stenen goed is blijkt ook als in 1912 een nieuwe kerk in Oerle wordt gebouwd. Daar worden *"goede kwaliteit stenen uit Zeelst gebruikt, die voor de beste uit de streek doorgaan"*. Er wordt niet alleen gemikt op de regionale markt; in 1912 mengt de fabriek zich in de levering van trottoirstenen aan de gemeente Amsterdam.

Steenhandel 'Meiko'

Als rond 1937 in Eindhoven het Afwateringskanaal wordt gegraven komt daarbij veel leem vrij. Dit leem wordt door "De Koraal" in samenwerking met de steenfabriek "De Meierij" te Gestel opgekocht. Deze samenwerking leidt in dat jaar tot de oprichting van een steenhandel onder de naam "Meiko", een afkorting van **Meierij** en **Koraal**. Omstreeks 1947 wordt deze steenhandel weer ontbonden en gaat "De Koraal" op in een door een vijftiental Brabantse steenfabrikanten in 1923 opgerichte vennootschap: de "N.V. Steenhandel Noord-Brabant"

Petrus Henricus Govers.

Door de economische crisis in de dertiger jaren van de vorige eeuw is er in die tijd weinig vraag naar bakstenen. Veel aandeelhouders verkopen hun waardepapieren. P.H.Govers koopt er veel en wordt daardoor groot-aandeelhouder en ook commissaris van het bedrijf. Omdat hij meer verstand heeft van accountancy dan van stenen bakken wordt Stefan Malten, afkomstig van het land tussen de grote rivieren, aangetrokken om steenbaas te worden. Daarnaast is Malten ook bedrijfsleider en toezichthouder op het personeel. Bovendien rekt hij de lonen uit.

Peter Coppelmans, zoon van één van de oprichters, en later ook mede-aandeelhouder, wordt belast met de bedrijfsadministratie en het kantoorbeheer. Als hij na de oorlog in militaire dienst moet worden gestuurd, wordt Dart Follon, werkzaam bij accountantskantoor Govers, ingeschakeld om het administratieve werk te verrichten.

Beiden houden "De Koraal" draaiende tot de verkoop in 1965.

Boven vlnr: Noud Kersjes en Luc van Lieshout.

Midden: Harrie Bartels, Piep van de Looi en Stefan Malten.

Onder: Harrie Tomassen, Willie van de Gevel en Gerard van Och.

Sociale omstandigheden

De organisatie van steenfabrieksarbeiders in vakbonden komt in vergelijking met die van veel andere beroepsgroepen pas laat tot stand, namelijk in het begin van de 20ste eeuw. Dit ondanks het

gegeven dat het werk op een steenfabriek zwaar is en slecht wordt beloond. Een mogelijke oorzaak hiervan is dat het werk in de meeste steenfabrieken seizoensarbeid is, meestal gecombineerd met werk in de agrarische sector of in andersoortige fabrieken.

De motivering tot organisatie is daardoor wellicht kleiner dan bij andere beroepsgroepen.

In Zeelst wordt in 1907 een afdeling opgericht van de Bossche Diocesane Werkliedenbond, die zich "St. Stephanus" noemt en 15 leden telt. Adviseur is pastoor Kluijtmans.

In dat jaar wordt er bemiddeld bij een staking bij "De Koraal".

Op 22 juli 1914 is er een korte staking nadat de machine enige tijd heeft stil gestaan; de arbeiders eisen ook betaling van de verlette uren, maar dit wordt door de directie geweigerd. De Meierijsche Courant meldt dat er geen ongeregelde zaken zijn voorgekomen.

In 1916 wordt in Nijmegen de R.K. Steenfabrieksarbeidersbond "St. Stephanus" opgericht. In mei 1917 heeft deze bond in Zeelst 48 leden.

Ook de werkgevers organiseren zich; op 31 juni 1928 wordt besloten tot oprichting van de "R.K. Vereeniging van Werkgevers in de Brabantsche Steenindustrie". Bij de eerste steenfabrikanten die zich hierbij aansluiten behoort "De Koraal".

Op 24 mei 1928 breekt er een staking uit onder de arbeiders van de steenfabrieken de Koraal, de Heibloem in Veldhoven en die van de firma Bazelmans en Van Hapert uit Eindhoven. Het betreft in totaal 118 stakers, verenigd in de R.K. Steenfabrieksarbeidersbond "St. Odulphus" te Utrecht.

Een staking bij de steenfabriek "De Meierij" wordt op het laatste moment afgewend.

De arbeiders zijn van mening dat, vanwege de abnormale drukte in de bouwbedrijven te Eindhoven en omgeving, en daardoor de grote vraag naar metselstenen, de omstandigheden aanwezig zijn om hun lonen op een passend niveau te brengen. Hun werk is zwaar; bovendien is het seizoensarbeid met werkloosheid in de winter. Zij eisen loonsverhoging met ingang van 1 april 1928.

Volgens de werkgevers zijn de lonen inderdaad laag, maar wordt er te weinig winst gemaakt om aan de loonwensen tegemoet te kunnen komen. Na moeizame onderhandelingen wordt het werk pas weer op 25 en 26 juli hervat.

Interview

Tijdens een interview vertelt Henk Nouwens uit Veldhoven over de sociale omstandigheden in de steenindustrie; Ik was 14 jaar oud toen ik begon bij De Koraal en heb daar vijf jaar gewerkt van 1955 tot 1960. Tussentijds ben ik wel enkele keren uitgeleend aan De Meierij, wat in die tijd niet ongebruikelijk was. Het werk bij De Koraal lag, omdat het een open steenfabriek was, in de winter stil. Er werd slechts gewerkt van april tot en met oktober. Bij De Meierij werkte men het hele jaar door binnen.

We werkten bij De Koraal van 's morgens half acht tot 's avonds half zes, met een half uur pauze tussen de middag. Op zaterdag werd er gewerkt tot een uur 's middags. Heel de fabriek had twee weken vakantie, snipperdagen daar hadden wij nog nooit van gehoord.

Op de foto Peter Coppelmans (links) en Stefan Malten. De firma Antonis vervoerde de stenen naar de kopers.

Bij aanvang beurde Henk 17 gulden in de week. Ging men in de 'hal' of aan de pers werken dan liep dat bedrag wel op tot tegen de 70 gulden, wat een goed loon was voor die tijd. Heel belangrijk was ook de goede sfeer die er onderling heerste. Men ging met plezier naar het werk. Bedrijfsleider/toezichthouder was in zijn tijd Stefan Malten, een man met alleen maar oog voor een goed productieproces. Directeur was de heer Govers van het notariskantoor Ten Hagestraat. Henk herinnert zich dat Govers graag op jacht ging. Als hij goed had geschoten zat er voor het personeel nog wel eens een konijntje aan.

De ringsteenoven

Kenmerkend voor deze door de Duitser Friedrich Hoffman in 1858 geïntroduceerde oven zijn de vijf fasen van het bakproces. Het “inzetten, droogstoken, bakken, afkoelen en uitkruien”, vinden tegelijkertijd plaats, zij het op een steeds wisselende plaats. Hierdoor

wordt behalve bezuiniging van brandstof ook een tijdwinst verkregen ten opzichte van de veldovens waarin dit proces slechts achtereenvolgend kan geschieden.

Foto en schets van een Hoffmann's ringoven. Een groot ellipsvormig ovengebouw met een rondgang en meestal tussen de 12 en 24 kamers, die onafhankelijk van elkaar gestookt kunnen worden. In de rondlopende gang zijn poorten gemaakt voor de toe- en afvoer van bakstenen.

Verkoop van "De Koraal" aan de gemeente Eindhoven

Op 30 augustus 1965 behandelt de gemeenteraad van Eindhoven een voorstel van B&W tot aankoop van "De Koraal". Deze aankoop omvat de gronden en opstallen van de fabriek met een oppervlakte van ruim 28 ha., drie woonhuizen aan de Blaarthemseweg en een boerderij, en voorts grond eigendom van de heer P.H.Govers.

Met de koop is een bedrag van f. 3.850.000,- gemeoid.

De gemeente wil de goederen aankopen in verband met de aanleg van de verbindingsweg tussen de E3 en de Poot van Metz en de toekomstige uitbreiding van industrieterrein de Hurk.

De gemeenteraad besluit tot de aankoop over te gaan. Gedeputeerde Staten keuren de verkoop op 22 september 1965 goed. Later wordt "De Koraal" gesloten en verliezen 35 mensen hun baan.

Het opblazen van de schoorsteen en de ravage na de val van de schoorsteen zijn symbolisch voor de ondergang van de Koraal.

Bronartikel is geschreven door **Hans van Helmont** in het boek van de Zeelster Nijverheid, zie Boekenplank.

Voor de Rosdoek bewerkt door **Piet Vermeulen**

Van de Boekenplank

- Heemkundige Kring Platella Villa, Een Zaligheid in de Kempen. Eigen uitgave 2008, met vele, vele foto's in zwart-wit op 290 blz. ISBN 978-90-9023648-3.

Een magnifiek boek over het wel en wee van de huidige gemeente Bladel d.w.z. van de kerkdorpen Bladel, Casteren, Hapert, Hoogeloon en Netersel. De foto's zijn gerangschikt in 15 rubrieken. Uit het geheel blijkt hoe nauwgezet de Heemkundige Kring haar werk tot een einde heeft gebracht: temidden van de ontelbare namen is slechts zeer zelden een ? te bespeuren. Het boek dat voor allerlei onderzoek een belangrijke informatiebron zal vormen, is nu reeds een kostbaar bezit, omdat er slechts 1000 exemplaren van gedrukt zijn en blijven.

Kees Cornelissen

- Zeelster Nijverheid, van kleine nijverheid naar grote bedrijvigheid. De nieuwste uitgave van de Stichting Zeelst Schrijft Geschiedenis over een facet van het Zeelster dorpsleven.

197 pag. full color met vele illustraties, Uitgeverij Verhagen Grafische Media, Veldhoven, ISBN 978-90-809771-3-6 Prijs € 20,-

Het boek geeft een uitgebreide beschrijving van de traditionele nijverheid, zoals we die rond 1900 in Zeelst aantreffen: weverijtjes, een steenfabriek en sigarenfabriekjes. In het boek wordt voor de eerste keer een uitvoerige beschrijving gegeven van de geschiedenis van de Duc George Sigarenfabrieken, de grootste werkgever die Zeelst ooit gekend heeft. Opmerkelijk is dat alle drie genoemde bedrijfstakingen van het toneel verdwenen zijn.

Het boek beschrijft verder een aantal bedrijven uit o.a.: de bouwsector, het transport en de grafische industrie. Ook is aandacht geschonken aan de na-oorlogse bedrijven die tijdens hun bestaan een grote reputatie genoten en nu al weer tot de historie behoren zoals Portegies Perspectief en Boekbinderij Oosterbosch.

Jan Bressers

WWW.DIXMODE.NL

Markt 24
Eersel
T: 0497 - 516000

Maandag gesloten

MODE VOOR
DAMES MET
HEUSE
BORSTEN,
BILLEN EN
HEUPEN

**“Uitgeslapen
mensen kiezen
voor een betaalbaar
kwaliteitsmatras.”**

**UW BEDDENSPECIALIST
VANAF 1981**

**WONINGINRICHTING
DE WIN EERSEL**

ODRADA STRAAT 48 • TEL. 515016

CHINEES-INDISCH-RESTAURANT

美華酒家

"MEI WAH"

5503 BK VELDHOVEN
Burg. v. Hoofflaan 83-89
Tel. 040-2534732
Fax. 040-2547073

5615 AB EINDHOVEN
Leenderweg 86
Tel. 040-2117557

Dagelijks geopend van: 11.00-22.30 uur
Exclusieve accommodatie voor Uw:
partijen - familiediners - lunch of diner met
zakelijke relatie - personeelsavonden - etc.

de Muzenval

S.c.c. "de Muzenval" beschikt over diverse zalen die geschikt zijn voor vergaderingen, cursussen, bijeenkomsten, voorlichtingsavonden, workshops etc.

Ook heeft sec "de Muzenval" een theaterzaal met 350 zitplaatsen waarin alle faciliteiten aanwezig zijn voor uw bedrijfsvergaderingen of seminars.

Bovendien kunt u in de gezellig ingerichte foyer na afloop nog een drankje of hapje gebruiken.

sociaal cultureel centrum "de Muzenval"

Dijk 7 - 5521 AW - Eersel - Tel. 0497-515997 - info@muzenval.nl